

Over de kunst van het spreken in het openbaar. Johan Doesburg. Academy magazine, Rotterdam (2004), Orenen, Universiteit Leiden. (2004).

Over de kunst van het spreken in het openbaar

Spreken in het openbaar is een hachelijke zaak. Altijd al geweest. Sokrates (469 -399 v. Chr.) kreeg de gifbeker, Cicero's (106-43 v. Chr.) afgehakte hoofd en handen werden op het forum tentoongesteld en Savonarola (1452-1498) onderging gruwelijke martelingen alvorens opgehangen en verbrand te worden. Wie studie naar kwellingen, lijfstraffen en doodsoorzaken wil doen hoeft enkel het spoor van de redenaar te volgen. Zijn spoor voert door alle tijden en alle landen. Het voert naar ons, naar kogels en Pim Fortuyn (1948-2002) ongetwijfeld naar de toekomst.

Toch zijn er telkens sprekers die het spreekgestoelte beklimmen en hun gehoor in vervoering brengen. Waarachtige sprekers die de tijdgeest verwoorden, die inzicht, hoop en toekomst bieden. Aan hen zijn wij grote dank verschuldigd. Maar waarin onderscheiden zij zich van middelmatige of van kwalijke sprekers, die oorlogen ontketenen, schisma's veroorzaken of fatwa's uitspreken?

Van oudsher wordt onderscheid gemaakt tussen politieke, juridische en ceremoniële redevoeringen. Bij de laatste categorie, waarbij gedacht moet worden aan feest- en grafredes, is de kans op eeuwige roem gering. De politieke redevoering biedt daarentegen veel perspectief. Soms overlappen de genres elkaar. Zoals bij de politiek geladen grafrede van Charles Spencer voor zijn in 1997 overleden zus, de Britse prinses Diana. Wetenschappelijke of godsdienstige bespiegelingen zijn eveneens kansrijk. Soms ongewild. Zo overwoog dr. Geelkerken tijdens een preek in 1924 dat de slang mogelijk niet echt tot Eva had gesproken. Die achteloze overpeinzing luidde een langdurige strijd binnen gereformeerde kring in.

Geschiedschrijver Tacitus (56-119) wijst in zijn *Dialogus de oratoribus* op twee omstandigheden waarin de welsprekendheid gedijt: roerige tijden en een zekere vrijheid van meningsuiting. Voorwaarden die nog steeds opgeld doen. Zo sorteerden de eloquente waarschuwingen van Winston Churchill (1874-1965) tijdens het interbellum geen enkel effect. Totdat in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbrak en hij, als Brits premier, kon uitgroeien tot de 'man van de eeuw'. Churchill, van wie gezegd werd dat hij de Engelse taal mobiliseerde en ten oorlog zond, hechtte zelf veel waarde aan een grondige bestudering van zijn voorgangers en het lezen van citaten.

Dat, overigens zeer oude, inzicht heeft helaas nauwelijks ingang gevonden. Niet in het onderwijs en niet in de (politieke) praktijk. Zo had premier Balkenende zich voor de aankondiging van forse bezuinigingen kunnen verdiepen in de 'new deal'-speeches van Franklin D. Roosevelt (1882-1945). Deze leren dat het volk tijdens een recessie best de buikriem wil aanhalen mits er hoop en richting geboden wordt. Hetzelfde, en meer, is uit een citaat van Phaedrus te destilleren: *In secundis time, in adversis spera*. Ofwel: vrees in voorspoed, hoop bij tegenslag. Overigens lijkt Balkende wel lering), getrokken te hebben uit de povere verrichtingen van zijn voorganger Hendricus Colijn (1869-1944). Deze premier leek in de crisisjaren, vooral bij het afschaffen van de gouden standaard in 1936, zichzelf in plaats van zijn toehoorders te moeten overtuigen. Een schending van twee adagia uit sprekersland: 'stem uw betoog af op de toehoorder' en 'be the argument'. En daarmee een ondermijning van zijn geloofwaardigheid.

Geloofwaardigheid is voor een spreker van groot belang. De toehoorder kijkt immers niet alleen naar de boodschap maar zeker ook naar de boodschapper. Oude schrijvers wijzen erop dat de spreker waarachtig moet zijn. Een lastig begrip dat zich, voor deze schrijver, het beste laat invullen door de vingerwijzing op een inscriptie uit het drukkersmerk van Johann Froben: wijze eenvoud en liefde voor het juiste (*prudens simplicitas amor recti*).

Uit het voorgaande mag volgen dat de succesvolle redenaar zich beweegt op het terrein van politiek, recht, godsdienst of wetenschap. Hij oreert in roerige tijden, heeft grondig kennis genomen van voorgangers en is geloofwaardig en waarachtig. De liefde voor het juiste zal hem onderscheiden van kwalijke sprekers. Maar niet beschermen zoals Sokrates in 399 v. Chr. nog veronderstelde: 'Een goed mens kan geen kwaad overkomen'. De kunst van het spreken in het openbaar is dan ook vooral gelegen in lijfsbehoud. Behoud van hoofd en handen. Het ontwijken van marteling, verstikking, verbranding, kogels en andere dankbetuigingen van de onvolprezen toehoorders. Ja, de ware kunst van het spreken is dat u de beker aan u voorbij laat gaan.

Literatuurlijst

De opleiding tot redenaar. Quintilianus, vert./inl. Piet Gerbrandy. Historische Uitgeverij, Groningen (2001)
Drie gesprekken over redenaarskunst. Cicero, vert. H.W.A. van Rooijen en A.D. Leeman. Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam (1989)
Historic speeches. red. B. MacArthur. Penguin, London (1996)
I have a dream. red. M. Fogteloo. Utrecht (1998)
Latijnse citaten en gezegden. G.J.M. Bartelink. Het Spectrum, Utrecht (2002)
Lend me your ears, great speeches in history. red. W. Safire. W.W. Norton & Company, New York (1997)
Schokkende redevoeringen. red. J.P. Guépin. Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam (1990)
Sokrates' verdediging. Kriton, Faidon, Plato, vert. G. Koolschijn. Athenaeum ? Polak & Van Gennep, Amsterdam (1995)
Tegen het verval van de retorica. Tacitus, vert. V. Hunink, inl. P. Gerbrandy. Historische Uitgeverij, Groningen (2003)
The speeches of Winston Churchill. red. D. Cannadine. Penguin, London (1989)